

TOTALNI ESEJ

Postoji praznina pre teksta, brisani prostor. Isto je s kulturom; pre kulture postoje činjenice u haosu, nerazložene, nedestilovane, neklasifikovane, pa i neestetizovane. One su tad tek malo više od pukog ništavila: potrebna je intervencija kulture. Kultura je prvorazredni zahvat, ona vrši preimenovanje svega što možemo da registrujemo, ali i svega što je zamislivo; njen vitalni uslov jeste jezik. Jezik zauzima određene delove praznine/brisanoog prostora, pa se tako na jednoj strani ulogorila literatura, na drugoj prebiva filozofija, preko svega lebdi priviđenje svakodnevnog jezika, onog čija je funkcija izvorno, ali ne i ukupno komunikativna. Postoji i pretenzija nastala nakon što je praznina detaljno registrovana, ona se odnosi na okupaciju prostora u totalitetu; govorim o prostoru u kom jezik nesmetano deluje. Dakle, kako negirati prazninu, čime je opteretiti a da se njeni zatumljeni kapaciteti pokažu kao funkcionalni? Jezičku prazninu, prazninu koja stoji nasuprot značenju, smislu i njihovim vezama?

Biće da je Mišel Turnije dosta dobro razumevao ovaj problem, on je čitav život uložio u naseljavanje postojećih praznina. Zbog toga nisam siguran da je Turnije neko ko bi mogao da bude aklamacijom prihvaćen u šire shvaćenju čitalačkoj populaciji, voljen ili obožavan. Nesumnjivo priznat i od ogromnog autoriteta, kao i ugleda, Turnije je pošao od ideje o kulturi pre nego književnosti, izrazito stabilan u izrazu, promišljen i analitičan, u svom opusu čak i donekle suzdržan prema silnim intelektualnim modama vremena u kojima je vršnjački saučestvovao. Otud nema bučne slave u Turnijeovoj karijeri, ničega nalik skandalu, eksplozivnoj incidentnosti, ničeg radikalno apartnog, namernog, načinjenog zarad provokacije. Nekakav malarmeovski gen je sasvim uklonio primisao bodlerovštine. Tako mu je to.

Ovim tekstom ne pokušavam da odbranim nešto nalik ograničenom i samodovoljnom dosadnom scijentizmu; toga kod Turniea nema ni u tragovima. Nema u prozi, ali ni u mnogobrojnim esejima koje je uspeo da napiše. Možda je za mene Turnije danas najpre to – esejista, što niukoliko ne umanjuje kapitalnu važnost njegovih majstorski napisanih romana. Recimo, *Slavlja*, jedina knjiga eseja ovog autora dostupna na nekom od *naših* jezika (hrvatskom, u ovom slučaju), svedoče prevashodnu grandioznost; zamisli, lakoće i neisforsiranosti poteza (stilističkog izraza), zatim prisustvo jedinstvene asocijativne mreže koja u dobroj meri nadilazi svaki manjak imanentan pojedinačnom jeziku i nasleđenoj pa usvojenoj kulturi.¹ Grandiozno, to bi bila reč – čovek pred gotičkom katedralom, ili pod njenim svodovima: zadivljen, ali bespomoćan.

U petom odeljku knjige (a ima ih šest: *Naturalia*, *Telo i stvari*, *Mestopisi*, *Godišnja doba i sveci*, *Slike* i *Personalia*) Turnije piše o stvarima naizgled krajnje difuznim i nespojivim: o

¹ Kultura je temeljno opšta, dolazi *pre* svakog pojedinca, ovaj je usvaja, nanovo imenuje njene jedinice u interakciji, pa je odašilje natrag, u opštost koja prethodi novim jedinkama. Ako je kadar da ma šta usvoji, svakako.

Direru, Majklu Džeksonu, Žanu Renoaru, ali i princezi Dajani. Jedan od eseja iz ove grupacije čini mi se najpogodnijim za suočavanje s ulogom Mišela Turnijea u operativnim akcijama koje za cilj imaju implementaciju matrice totalne kulture. Taj je esej izuzetno kratak, a gotovo rolanbartovski tematizuje Bibenduma, pneumatsku Mišlenovu maskotu, lutku sačinjenu od automobilskih guma. Bibendum (ili Mišlen Men, rođen 1894. u Lionu) danas se smatra najdugovečnijim industrijskim brendom. Manje je poznata činjenica da su Eduar i Andre Mišlen na zamisao o Bibendumovom imenu došli uz pomoć prve knjige Horacijevih *Oda*, u kojoj se nalazi stih: *Nunc est bibendum (Vreme je za piće)*, što je lutku zauvek pridodalo atribut iz domena pesništva.

Tako počinje i Turnije u *Bibendumu i njegovih pet odlika*; pre no što će zapisati nešto o prvoj od njih: „Nad putevima nam lebdi njegova mekana i bela masa. On je anđeo čuvar vozača.“² Evo poezije: usled preovlađujuće beline, Bibendum sugerše anđeosku bestelesnost, i ne jedino to – on je sveprisustvo, čitamo o „putevima“, svim putevima, bez ostatka, magistralnim i seoskim, fizičkim koliko i metafizičkim. Čitamo, uz to, i o „nama“, što se kasnije transponuje u „vozačima“. Esej o Bibendumu od početka funkcioniše kao poslanica čoveku u pokretu, onom kom je potrebno nadgledanje u pogledu krajnje egzistencijalne tačke. Jer, Bibendum jeste „anđeo čuvar“, onaj sa spasonosnim ingerencijama, onaj zbog kog ima smisla nadati se u povoljne ishode svih otpočetih putovanja, inače nesigurnih zbog beslovesnosti čoveka, ali i neizvesnosti putovanja kao takvog.

A Bibendum je u posedu moći, čitamo, i ona se očituje u pet njegovih odlika: debljini, politici, erotici, belini i duhu. Ovo bi bilo iznenađenje; izuzev dugovečnosti i naznačene sveprisutnosti, Bibenduma sigurno nismo dovodili u vezu s bilo kakvom moći, posebno ne razloženom na predložene aspekte. Turnije, nema sumnje, zadire u manje vidljive asocijativne formacije, te sprovodi novo označavanje oveštale konkretnosti.

Tako on debljinu vidi kao svojstvo koje isijava pozitivne implikacije; ovo se iskazuje u formi klišea u mišljenju, male socijalne dogme koju utvrđujemo čim se setimo školskih dana gde je „svaki razred imao svog debeljka“, debeljka svi „vole“; ako prema njemu i nastupaju uz dozu fizičkog nasilja, ono dolazi od prijateljske namere. Lenj i proždrljiv, debeljko je i kukavica, ali dobra i velikodušna kukavica, „nije zlopamtilo“.

Uz prvu odliku koja mu je po definiciji pripisana (ostale je zadobio *a priori* – ni kriv ni dužan), Bibendum preživljava delimičnu identitetsku transformaciju, po osnovu vlastite petine. „Anđeo čuvar vozača“ sada je „debeli anđeo čuvar vozača“, eterično nezemaljsko biće, koje ipak zavisi od antropomorfnih predispozicija. Istovremeno i tamo i ovamo, gore i dole, iznad nas i među nama, Bibendum izgleda znatno prisnije, humanije, izložen pritisku onih mana koje su očito ljudske; nesavršen, na kraju. Njegov zadatak, naglašena je poenta, jeste „da izgleda srećno“. Ovo menja stvari: dok je delovao *iznad*, Bibendum je u ljudskoj civilizaciji bilo odnekud nakalempljen, pripadala mu je tek moć intervencije u tokovima ljudskog prometa. Debeljko koji „izgleda srećno“ sada saučestvuje u pomenutim tokovima, on bi mogao da bude jedan od nas, prijatelj, saputnik, još pre.

Bibendum kao političar, a to je njegova naredna odlika u sistemu koji predlaže Turnije, ne poseduje autonomiju koja bi je odvojila od prethodne, debljine. U takvom prepletu,

² Svi navodi iz eseja, prilagođeni srpskom govornom području, nalaze se u: *Slavlja*, Michel Tournier, prev. Vlatka Valentić, Vuković&Runjić, Zagreb, 2002.

političaru debljina odgovara, on „mora biti velika zverka“. Otpakivanjem metaforičkog opšteg mesta, Turnije piše o međuzavisnostima; velik znači debeo, glomazan, „polagan i veličanstven“. Eto još jednog dogmatskog stava, uvreženog konstrukta, od kog *zemaljski* Bibendum izvesno profitira, predisponiran da uspe u političkom saobraćanju, gde „deluje smirujuće i budi poverenje“. U finalnoj tezi isečka o politici, Bibendum postaje niko drugi do Helmut Kol, tačnije, Helmut Kol postaje Bibendum. Zastrašujući politički kapital nemačkog kancelara utemeljen je na *bibendumovštini*, on „neverovatnu političku dugovečnost sigurno duguje sjaju svojih 160 kilograma“.

Bibendum Kol ne samo što preuzima na sebe ulogu supervizora unutar saobraćanja između dva nemačka društva (zapadnonemačkog i istočnonemačkog), već sopstvenim dejstvom omogućava nacrt novih puteva (ujedinjenje Nemačke, Mastrohtski ugovor). Njegova sveprisutnost – šesnaest godina Helmut Kol je proveo na mestu nemačkog kancelara, najviše od Bizmarkovog doba – možda ne baš anđeoske prirode (ne deluje da bi se ma koji od anđela iskreno obradovao poređenjem s ma kojim od političara), dovodi do promene u nacrtu sveta kao mape sa svim putevima. Stoga izbor Helmuta Kola kao arhetipskog baštinika *bibendumovske* političke crte iz svega navedenog nikako ne izgleda kao proizvoljan, već smišljeno ostvaren naoko neobavezanim poređenjem s masivnim asocijativnim implikacijama.

Tri rečenice upotrebljava Turnije kako bi progovorio o crti erotike koju ustanovljava u liku Bibenduma. Prva je *najfrancuskija* od svih, iz nje čitamo vekovni odnos francuske umetnosti, ali i filozofije prema pojavama koje nisu relevantne u najvišem redu simboličkih predstava i apstrakcija. Pola veka je trajalo svojevršno „zastranjenje“, indukovano od strane proizvođača svetskih moda, te je u prvi plan dospelo ideal ženske mršavosti, piše Turnije, i nastavlja da slavi smenu u percepciji erotski lepog usled koje se „muškarcima napokon ponovo sviđaju žene koje tako lirski prikazuju Rubens, Rembrant i Renoar“. Bibendum kao hermafrodit, ili bibendumovsko u ženi? Ono što se nalazilo *iznad* (regulatorno), pa *na tlu* (socijalno), sada se smešta *u* ravan individualnog, zapravo postaje konstanta u erotskom međuodnosu, ritualu zavodjenja. „Draž podvaljaka i salastih naslaga“ ukršta se s bibendumovskim faktorom rasprostiranja; muškarci ovde znači „svi muškarci“, ili bar „većina muškaraca“, zajednica onih koji identično reaguju na erotski povod.

U drugoj rečenici Turnije čini efektna omaž kolumbijskom slikaru Fernandu Boteru, „vesniku budućnosti“, a očiglednom nasledniku one linije koja je bila svojstvena prethodnoj trojici starih majstora. Botero u ovakvoj konstelaciji ne može biti drugo do bibendumovski slikar, svaki potez koji on izvede učinjen je za račun proširenja bibendumovske ideološke aure. Iz šaljivog aforizma kako će „Dvadeset i prvi vek biti bucmast ili ga uopšte neće biti“, proističe čvrsta vera u sveopšte bibendumovske potencijale.

Bibendum kao belina nije drugo do Bibendum kao neshvatljiva lakoća. Kao oblak, ili kao ogromni balon, Bibendum je lik „u kom ima nečega božanskog“, on nas „štiti“. Bibendum kao povod za *air bag* nanovo spaja onostrano s profanim, čak i nezadrživo banalnim, iako su ljudski životi u pitanju (a šta bi bilo banalnije od njih?). Simbiozi anđeo čuvar/*air bag* – „jastuk Proviđenja“ upućuje se kolektivna molitva: „O, slatki i dobri duše, uzmi me u naručje u slučaju nevolje, čvrsto me prigrli na svoja široka prsa i spasen sam!“ Spas dolazi od mističnog utonuća u belinu čije se sveprisustvo tokom nabiranja bibendumovskih odlika rapidno multipliciralo.

„Duh je pneumatski“, navodi Turnije, pozivajući se na grčko i latinsko poreklo reči: *pneuma* i *spiritus* jesu vetar. Ukoliko nema tela da ga u sebe upije i zadrži, duh je izgubljen. Bibendum je takvo, „dovoljno gostoljubivo telo“ koje zaustavlja duh u samouništavajućem, lutalačkom naletu. U njemu se susiće duhovne energije koje on kasnije odašilje po svim ljudskim putevima. Zbog te odlike ga Mišel Turnije vidi kao neku vrstu „savremenog i samopokretnog Bude“ – mir nad putevima i u njima, načelo koje vraća narušenu ravnotežu svetu, onu do koje dovode „ljudska ludost i grubost“, najpre ljudska nesavršenost. Bibendum nije izraz savršenosti, on bi najpre mogao da predstavlja put do nje, veselost čežnje, određenu garanciju za sve što postoji da postoji u najboljem mogućem redu.

Na početku sam postavio pitanje o negaciji praznine, one koja se protivi uspostavljanju ulančanih značenja i smisla. Turnijeovski odgovor deluje kao najubojitiji: teškim ali odlučnim manevrima kulture. Takav je Turnijeov esej; miran u samosvesnim spoznajama, baroknih asocijativnih dosega, zaokružen u strategiji koja se jedino u kulturi može naučiti. Neodoljiv u zaključcima, raskošan po kapacitetima. Kao fudbal Rinusa Mihelsa. Kao figura Bibenduma, nasmejanog, pametnijeg svedoka svih naših prolaznosti. Baš takav.